

Otto Friedrich Bollnow
EKSISTENS-FILOSOFI
OG PEDAGOGIKK
RÅDGIVNING

1. Rådgivningens funksjon i livet

Her passer det å skyte inn noen bemerkninger om rådgivning, selv om den bare har indirekte sammenheng med formaning; for rådgivningen mangler nettopp den tilsiktede innvirkning på viljen til et annet menneske som er typisk for formaning. I en rådgivnings-situasjon tenker man ut fra den andres situasjon og den avgjørelse han må ta.

Også rådgivningen finner vi i funksjon på alle livets områder, fra de enkleste og mest hverdagslige til de mest skjebnetunge situasjoner, og på de forskjellige nivåer antar den forskjellig form. Hvorvidt alle disse former faller innenfor rammen av den pedagogiske teori, står enda tilbake å undersøke.

Allerede når jeg går inn i en forretning for å kjøpe noe som jeg ikke har tilstrekkelig fagkunnskap om, som f. eks. kjøkkenutstyr eller stoff til en dress, lar jeg ekspeditøren gi meg råd. Eller jeg rådspør kelneren når det gjelder hva jeg skal spise og drikke. Når jeg altså er i tvil om hva jeg skal gjøre, søker jeg råd hos mennesker som har den fornødne innsikt.

I vår stadig mer uoversiktlige verden er det blitt nødvendig med spesielt utdannede rådgivere på forskjellige områder. Det finnes i dag yrkesveiledere, pedagogiske veiledere, skatteveiledere osv. Også legen kan opptre som rådgiver, og sakføreren gir sin klient råd før den

eventuelle rettssak tar til. En ansvarlig rådgivning kan i dette tilfelle bestå i å råde klienten fra å gi seg i kast med en rettssak der han har små sjanser til å vinne — selv om et slikt råd går imot sakførerens egen interesse. Som vi vet omgav enevoldsfyrstene seg med en rekke sakkyndige rådgivere, og et minne om dette har vi fremdeles i de forskjellige rådstitler. På bakgrunn av alt dette oppstår så spørsmålet: Hvilken funksjon har egentlig rådgivningen i menneskelivet, og hvordan kan vi skjelne mellom den og beslektede fenomener?¹

En første hjelp får vi gjennom ordets etymologi. Den opprinnelige betydning av substantivet råd er rent konkret, slik vi i dag bruker ordet i husgeråd og forråd. Av dette utviklet så den abstrakte betydning seg, råd som hjelp, omsorg og dernest også i betydningen utvei, slik det heter i ordtakinget: Kommer tid, kommer råd. I sammenheng med dette har verbet råde utviklet seg. Det betyr så mye som å ha omsorg for seg selv og andre og ut fra dette især å hjelpe en annen. Også her var den konkrete betydning den opprinnelige. Det man ville uttrykke var ikke å gi et godt råd, men konkret hjelp. Av denne betydning har så den mening som er vanlig i dag, vokst fram, hjelp i form av ord gjennom formidling av bedre innsikt. I vår språkbruk er råd og dåd stilt sammen som motsetninger slik at de representerer to forskjellige typer hjelp, en gjennom ord og en annen gjennom handling. I den mer avgrensede overførte betydning gis det i dag gode og dårlige råd, kloke og velmente råd.

Et slikt råd — eller forslag — sier et menneske hva det bør gjøre eller hvordan det bør forholde seg i en bestemt situasjon. Et slikt råd kan igjen anta svært forskjellig form. Det kan f. eks. arte seg som en advarsel som frarår en bestemt handling eller peker på de skadelige følger handlingen vil få. I andre tilfelle kan det be-

¹ Jfr. A. Gügler: Anfrage und Rat, bei Spieler, a. a. s. 422 ff. G. Hausmann: Architekt als Erzieher. Die Sammlung, 12. Jahrg. s. 13 ff. 1957. J. Dolch: Grundbegriffe der pädagogischen Fachsprache. Nürnberg 1952.

stå i at vedkommende tilrås, ja endog oppfordres til å gjøre noe.

Den egentlige rådgivning atskiller seg imidlertid fra slike enkelte råd (selv om nok formene i enkelte tilfelle kan flyte over i hverandre). Mens det enkelte råd tilskynder vedkommende til en bestemt fremgangsmåte — eventuelt uten noen nærmere begrunnelse — tar rådgivningen prinsipielt sikte på å gi vedkommende den dypere innsikt som han trenger for å kunne ta en beslutning. Rådgivningen impliserer alltid en mer eller mindre utførlig begrunnelse for det rådet som blir gitt. Mens et menneske kan følge et råd i tillit til den annens autoritet, oppfordres han i rådgivningen til selv å velge mellom de forskjellige muligheter.

2. Rådgivning og avgjørelse

Vi vil forsøke å anskueliggjøre disse forhold ved et enkelt eksempel. Når jeg spør en kjentmann etter veien, og han svarer på spørsmålet, kan denne enkle opplysning ikke regnes som et råd. Men hvis jeg spør etter den beste veien — når jeg altså ikke spør etter hva som er, men hva jeg bør gjøre — så er vedkommendes svar allerede et råd. Når han så gjør nærmere rede for at dette riktignok er den korteste veien, men at den på grunn av det nylig voldsomme regnværet ikke er særlig god, og han i stedet anbefaler meg en noe lengre, men tørrere vei, som dessuten går forbi et vakkert utsiktspunkt, har vi her et tilfelle av rådgivning. For at man skal kunne tale om rådgivning, kreves det altså mer enn et enkelt svar som viser hen på en kjensgjerning eller der en uten nærmere begrunnelse gir et råd. I rådgivningen konfronteres man med en rekke forskjellige muligheter som blir

avveid mot hverandre. Når så rådet blir gitt, og man anbefaler en av mulighetene, utdypes og begrunnes dette med saklige argumenter.

Til dette kommer et nytt trekk, som er karakteristisk for rådgivningen. Rådgivningen klargjør altså de forskjellige muligheter og grunner som kan anføres for det ene eller det andre. Gjennom rådgivningen fremmes altså rådsøkerens saklige innsikt. Rådgiveren kan så avslutte sin redegjørelse med en anbefaling. Men han treffer ingen avgjørelse. Den må alltid den som søker råd, selv ta på eget ansvar. Vi må altså skjelne skarpt mellom dette å ta imot råd fra en annen og selv ta den endelige beslutning.

Forskjellen mellom disse to funksjoner trer klart fram der hvor ikke den uerfarne søker råd hos den erfarne, men der like meningsberettigede mennesker rådfører seg med hverandre. Dette inntreffer allerede i de enkleste former for samarbeid. Når man i et arbeid treffer på vanskeligheter som ikke uten videre lar seg overvinne, stanser man og søker råd om hvordan man skal komme videre. En slik form for rådgivning innebærer en felles overlegning. Også her blir de forskjellige muligheter avveid mot hverandre. Og den felles gjennomtenkning betyr at ethvert forslag fra den ene får den andre til å peke på mulige motforestillinger.

En slik felles rådslagning kan også anta faste organisatoriske former. Retten f. eks. trekker seg tilbake til rådslagning før den feller sin dom. En konferanse kalles så, fordi alle deltakerne bidrar med hver sin kunnskap og innsikt, og dette bidrar til å motvirke en ensidig avgjørelse, fattet av en enkelt. Den endelige avgjørelse kan så som avslutning — eventuelt som flertallsbeslutning — fattes av den samlede kongress. Også da er de to funksjoner, selve rådgivningen og avgjørelsen klart atskilt.

Det kan også hende at konferansens oppgave er begrenset til å gi råd, og at avgjørelsen blir tatt av en annen instans. Feltherren f. eks. kan før slaget sammenkalle til krigsråd, der man forsøker å bli klar over stillingen, og avveier de forskjellige muligheter mot hverandre. Avgjørelsen må imidlertid feltherren ta selv. Derfor har rådgiveren intet virkelig ansvar, eller rettere: det ansvar han har, avgrenses til de saklige opplysninger; det innbefatter ikke avgjørelsen og de konsekvenser som følger av den. Hvordan nå enn kompetansen i de enkelte tilfelle blir fordelt, forholder det seg alltid slik at overveielser og handlingen utgjør to forskjellige prosesser. Derfor kalles også gjerne gamle menn som har rik erfaring, til rådet (som f. eks. i et senat), mens man overlater utførelsen til den yngre generasjon.

3. Feilaktige former

Av det foregående kan man trekke viktige slutninger for hvorledes rådgiveren bør forholde seg. Rådgiverens oppgave er å hjelpe den som søker råd, til å få innsikt i forutsetningene for sin egen avgjørelse. Men det er ikke hans oppgave å utøve noen innflytelse på selve avgjørelsen. Jo renere rådgivningens oppgave blir gjennomført, desto mer må den holde seg på et strengt saklig plan, og desto mer må rådgiveren vokte seg for å ta avgjørelsen fra den andre.

Nettopp her skjer det ofte — forståelig nok — et misbruk. Det inntreffer når rådgiveren ut fra sin større sakkunnskap opptrer med en slags krav på at den som ber om råd, også skal følge det, og at han blir krenket dersom denne senere tar en annen avgjørelse. Det er misbruk av den autoritet som rådgiveren har overfor den som spør. Det som ideelt sett forlanges av rådgiveren,

er at han lar sitt råd virke gjennom den overbevisnings-kraft som hans saklige innsikt har, og så overlater den andre til å ta sin avgjørelse i frihet, uten å utøve noe autoritært trykk på ham.

Det er en meget utbredt svakhet, ubedt å ville tvinge sine råd på andre. Man må heller omvendt spørre i hvilken utstrekning mennesket overhodet er berettiget, men da også forpliktet, til å gi råd som han ikke er bedt om. Sikkert gis det mange usaklige motiver for rådgivning. Ønsket om å gi råd kan ikke sjelden være diktert av ren maktlyst eller også mangel på finfølelse og takt. Man påtvinger et annet menneske sitt råd mot hans vilje, og så våker man skinnsykt over at det blir fulgt. Men på den annen side ville det være en overdrivelse hvis man ville trekke den slutning at man bare skulle gi en annen råd når en uttrykkelig ble spurt om det.

Man er visselig forpliktet til å bistå en annen med råd, særlig når man ser at han trenger det. Riktignok gjelder også her regelen om at man ikke gjennom et slikt råd har lov til å forsøke å umyndiggjøre den annen.

Den som søker råd, har imidlertid en tilsvarende forpliktelse. Når jeg ber en om råd, da må jeg stille meg åpen overfor hans råd og være villig til å ta imot rådet. Det betyr ikke at jeg ukritisk skal underkaste meg ham, men at jeg følger hans råd, hvis de grunner han anfører har overbevist meg. Et misbruk foreligger der hvor den som søker råd, i grunnen allerede har tatt sin avgjørelse, og bare tilsynelatende spør om råd for å finne bekreftelse på sin egen oppfatning. Enten går da rådgiverens mening i den retning man hadde ventet (og oftest har man av den grunn nettopp valgt denne bestemte rådgiver), og da føler man seg avlastet og kan skyve ansvaret over på ham. Men han kan også gi et annet råd enn det man hadde ventet, og da har man ikke

bruk for hans råd, men skyver det under et eller annet påskudd til side. Like lite som man er forpliktet til å følge det råd man får, like mye er man forpliktet — når man først har bedt om råd — til ærlig og redelig å ta det opp til overveielse. Man skal bare spørre når man selv er usikker.

4. Rådgivning som oppdragelse

Når rådgivningen er et så vanlig fenomen, kan man stille spørsmålet om i hvilken grad det kan opptre som et spesielt pedagogisk anliggende. For det må kunne ansees som en overdrivelse å innordne enhver rådsøkning og rådgivning (liksom også enhver opplysnings- og undervisningsvirksomhet) under et oppdragelsessynspunkt. Rådgivning i rent tekniske spørsmål, kan ikke betraktes som pedagogisk, selv om rådgivning som medfører spørsmål om smak og behag, nærmer seg det pedagogiske. Jo mer rådgivningen angår det innerste i mennesket, jo mer den nærmer seg det moralske aspekt, desto mer nærmer rådgivningen seg det pedagogiske. Rådgivning i oppdragelse, i yrkesvalg og også i ekteskapsspørsmål er derfor alltid et pedagogisk spørsmål. Man kan kanskje trekke grensen slik at den går mellom de tilfelle som teknisk kan mestres, og tilfelle der hele menneskets eksistens står på spill. Men selv i denne forstand ville rådgivning i en konkret moralsk konflikt, en sjelesørgerisk betroelse, likevel ikke være egentlig pedagogisk så lenge det bare dreide seg om en avgjørelse i et enkeltstående tilfelle. Men den samme rådgivning ville kunne bli betraktet som pedagogisk så snart den tok sikte på en mer varig virkning ut over det enkelte tilfelle. Men fordi det ene tilfelle vanskelig lar seg eksakt skjelne fra det andre, blir grensen nødvendigvis flytende.

For nå ikke bare å betrakte spørsmålet fra det menneskets synspunkt som bare leilighetsvis opptrer som oppdrager, men fra lærerens og foreldrenes mer «yrkes-messige» synspunkt, må man spørre om når det i den pedagogiske prosess oppstår spesielle rådgivningssituasjoner. Nettopp her kommer det klart til syne at rådgivningen er en diskontinuerlig oppdragelsesform som bare i spesielle tilfelle griper inn i den kontinuerlige oppdragelsesprosess. I undervisningen for eksempel er det sjelden behov for rådgivning. Her har nemlig læreren som den som formidler kunnskapen, tydelig ledelsen, og det oppstår slett ingen situasjon der det er nødvendig med rådgivning. Selv et råd under et selvstendig arbeid er egentlig ingen rådgivning. Denne blir nødvendig først der det opptrer vanskeligheter i forhold til undervisningen i sin alminnelighet, og slike vanskeligheter gjelder da aldri hele klassen, men bare en enkelt elev, som gjør seg bemerket — som oftest i negativ forstand — og den rådgivning som her blir nødvendig, behøver ikke ubetinget å bli foretatt av læreren.

Læreren vil som lærer bare sjelden (og som oftest på sett og vis utenfor sin yrkesfunksjon) komme i rådgiverens stilling. Fordi det ved rådgivningen dreier seg om en uvanlig situasjon, søker man — hvis man har valgmuligheter — å finne en annen rådgiver. Ofte vil foreldrene og oppdragerne være lite egnet til rådgivningsfunksjonen, fordi det er dem som utøver den kontinuerlige oppdragelsesfunksjon. Man oppsøker en rådgiver fordi man vet at han har kunnskap og dømmekraft nettopp i dette spesielle tilfelle; og fordi det som oftest dreier seg om noe spesielt, må man ofte søke en rådgiver utenfor den vanlige omgangskrets, som f. eks. når man oppsøker en yrkesveileder når det gjelder spørsmål om skikkethet for et yrke og om fremtidsutsiktene i dette,

noe ofte verken foreldre eller lærere har tilstrekkelig kunnskap om. Men utover det saklige kommer naturligvis også tillitsforholdet inn og dette i desto høyere grad jo mer det dreier seg om sentrale menneskelige livsproblemer. Men nettopp fordi det her dreier seg om de dypeste og mest intime spørsmål, vil ofte en som er usikker, heller henvende seg til et menneske utenfor den vanlige omgangskrets, fordi det da kan være lettere å ha et normalt forhold til sine nærmeste senere i livet. Det er ofte en fordel med en viss ukjenthet og en viss avstand, selv om det på den annen side kan være nødvendig gjennom lang omgang å ha godt kjennskap til vedkommende. I hvert fall har det sin gode grunn når et barn som har behov for råd, ikke først vender seg til sine foreldre eller sin lærer, men til forholdsvis fremmede mennesker, og oppdragerne bør her alltid vise tilbakeholdenhet, selv om denne tilsynelatende mistillit kan være en smertelig opplevelse.